

Vegetation på uppgrävd och tillbakalagd jord vid Notetorpet, Grannäsen, Alfta

Anders Delin

Vid Notetorpet, på dagens kartor Anders-Mats, Ovanåker Grannäs 2:2, koordinater i Rikets Nät 678540 151188, gjordes under 2000-talet utgrävningar i och kring en rökstuga.

Notetorpet anlades ca 1609 av finska migranter (bl.a. Knut = Nuutti) i en granskog. Stugan brann på 1680-talet, återuppfördes och brann igen tidigt under 1700-talet. Efter det byggdes husen 75 m söder om denna boplatz. Åkermarken i närheten brukades fram till 1962. Efter att Notetorpet brann andra gången har det sannolikt varit betesmark/skog där lämningarna av torpet står.

Den första trädgeneration som har kommit upp på denna mark, efter att torpet lades ned, är den granskog som står där i dag, bortåt 100 år gammal, tämligen gles. Skogen uppvisar skador av betande smådjur, d.v.s. träden är ofta tvåstammiga nära marken.

Arkeologisk utgrävning gjordes under 2000-talet genom kulturlager ner till ca en halv meters djup, där icke kulturpåverkad jord vidtog. Den uppgrävda jorden lades i högar i närheten. Efter avslutade arkeologiska studier lades jorden tillbaka hösten 2008.

Vegetationen undersöktes den 18 sept. 2010 av Anders och Lotta Delin, i samarbete med Kjell Söderlund, som visade i detalj var man hade grävt, var man hade lagt upp den utgrävda jorden i högar och därefter återfört den till ursprungsplatsen. Utgrävningen hade gjorts runt den rökugn som var husets centrala del, och omfattade hela husets forna utsträckning på marken.

Vi undersökte vegetationen på den jord, som hade återförts till sitt ursprungliga läge kring rökugnen (a), och jämförde den med vegetationen i den glesa skogen alldeles intill, men där ingen jord från utgrävningen hade lagts (b). Vegetationen på den återförda jorden saknade nästan mosskikt. De mossor som syntes tydligt var några blålar av lungmossa, *Marchantia polymorpha*, en pionjär på naken jord. Vegetationen bestod av ett nästan slutet skikt av örter och lite gräs. Vegetationen i skogen intill var örtrik, med ett bottenskikt av mossa, och sammansatt huvudsakligen av kärlväxter som man förknippar med skog med ett litet inslag av ängsväxter. Här nedan följer, i tabellform, inventeringsresultatet för de bägge ytorna, med kommentar. Kommentaren anger om arten tidigare har observerats komma upp ur fröbanken. De flesta tidigare observationerna har gjorts av Granström (1986). Milberg (1990) har sammanställt litteraturuppgifter om frööverlevnad.

Sälg *Salix caprea* a - Vindspridd

Brännässla *Urtica dioica* a - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Ängssyra *Rumex acetosa* b (lite) – Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Hönsarv *Cerastium fontanum* a (mycket rikligt, även nygrodda fröplantor) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990 och tydlig fröbanksväxt enligt denna inventering

Grästhjärnblomma *Stellaria graminea* a b

Majsmörblomma *Ranunculus auricomus* b (få)

Smörblomma *Ranunculus acris* a

Revsmörblomma *Ranunculus repens* a - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990 och egna obs.

Sandtrav *Cardaminopsis arenosa* a (ett ex) - Fröbanksväxt enligt egna obs.

Daggkåpa *Alchemilla* sp. a b

Smultron *Fragaria vesca* a b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Humleblomster *Geum rivale* a b

Blodrot *Potentilla erecta* b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Hallon *Rubus idaeus* a b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Rönn *Sorbus aucuparia* b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Gulvial *Lathyrus pratensis* a (lite)

Rödklöver *Trifolium pratense* a b (ett ex) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Vitklöver *Trifolium repens* a b (lite) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Kråkvicker *Vicia cracca* a

Harsyra *Oxalis acetosella* a

Skogsnäva *Geranium sylvaticum* a b

Fyrkantig johannesört *Hypericum maculatum* a

Ängsviol *Viola canina* a b

Kärrviol *Viola palustris* b

Styvmorsviol (?) *Viola tricolor*, alternativt Åkerviol *Viola arvensis* a (ett ex) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Mjölkört *Epilobium angustifolium* a b - Vindspridd enligt Granström 1986

Hundkäs *Anthriscus sylvestris* a b - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Ögonpyrola *Moneses uniflora* b (ett ex.) - Snarast känd som skogsväxt på mark med lång kontinuitet

Björkpyrola *Orthilia secunda* b (lite)

Blåbär *Vaccinium myrtillus* b - Fröbanksväxt enligt Granström

Lingon *Vaccinium vitis-idaea* b - Fröbanksväxt enligt Granström

Stormåra *Galium album* b (lite) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Sumpmåra *Galium uliginosum* a (mycket rikligt) - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Brunört *Prunella vulgaris* a - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990 och enligt egna obs.

Skogskovall *Melampyrum sylvaticum* b (ett ex.)

Teveronika *Veronica chamaedrys* a b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Ärenpris *Veronica officinalis* a b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Majveronika *Veronica serpyllifolia* a - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Groblad *Plantago major* a - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Rölleka *Achillea millefolium* b (få och förkrympta)

Hagfibbla *Hieracium* sect. *Vulgata* a

Styvfibbla *Hieracium* sect. *Tridentata* b

Prästkrage *Leucanthemum vulgare* a (mycket rikligt, även nygrodda fröplantor) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990 och enligt egna obs.

Kvastfibbla *Pilosella cymosa* b

Gullris *Solidago virgaurea* b

Maskros *Taraxacum* sp. a

Ängsfryle *Luzula multiflora* a (ett ex.) - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Vårfryle *Luzula pilosa* b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Rödven *Agrostis capillaris* a b - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* b (ett ex) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Tuvtåtel *Deschampsia cespitosa* b - Fröbanksväxt enligt Granström 1986

Kruståtel *Deschampsia flexuosa* b

Timotej *Phleum pratense* b (ett ex.) - Fröbanksväxt enligt Milberg 1990

Sammanfattningsvis kan sägas att inventeringen visade en ganska stor skillnad i artsammansättning mellan de bägge ytorna. På mark som inte hade grävts om eller på annat sätt störts under senare decennier, och som sedan länge var en beskogad f.d. kulturmark, fanns en blandning av skogsarter och ängsväxter som är uthålliga i ett slutet växttäckte. På den omgrävda jorden fanns huvudsakligen arter som inte är uthålliga i ett slutet växttäckte, en majoritet av dem gynnade av markstörning och hemmahörande i fröbanken. En avvikelse från mönstret är kanske att fyrkantig johannesört vanligen uppträder som en uthållig art i slutet växttäckte, men här fanns bara på den omgrävda jorden.

Inventeringen påvisade inte några arter som är okända eller sällsynta i dagens vegetation, men några arter visade sin starka hemvist i fröbanken, särskilt hönsarv, sumpmåra och prästkraige.

Citerad litteratur

Milberg, Per 1990: Hur länge kan ett frö leva? Svensk Bot. Tidskr. 84:323-352

Granström, Anders 1986: Seed banks in forest soils and their role in vegetation succession after disturbance. Diss. Umeå, Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Forest Site Research. Stencil No. 6.